

Монотелитство и моноенергизам – Шести васељенски сабор

1. 1. Историјска позадина спора о двије природе и двије енергије у Христу

Седми вијек се може посматрати као прекретница у светској историји. Многи догађаји, који су се збили у овом периоду, оставиће дубок траг на потоње вијекове. Поновно преиспитивање учења о личности Христовој, настанак ислама, освајање многих источних византијских области од стране Арапа, обиљежавају овај вијек историје. У оваквом историјском контексту настао је нови христолошки спор, познатији као монотелитски сукоб.

Монофизитство се на Истоку јавља у 7. вијеку у новом облику, као минотелитство и моноенергизам. Наиме, ако, по монофизитима у Христу постоји једна природа и то божанска, онда према монотелитима постоји и једна воља, односно хтијење и једно дејство (енергија), и то божанска воља и божанско дејство или енергија.

Појави и великом замаху ове јереси највише је допринијела вјерска политика византијског цара Ираклија (610-641). Он је водио дуге и тешке ратове на Истоку и то у областима које су већ биле традиционално монофизитске. Сам цар преузима на себе улогу измиритеља у Цркви, сматрајући то искључиво као дјело чисто политичке природе.

Цар Ираклије се нашао пред дилемом, шта учинити да се хришћани из Јерменије присаједине Цркви? Јермени су географски били смјештени на самој граници Византије и Персије, и често су мијењали политичке господаре. С друге стране, јерменско монофизитство није било тако радикално и чврсто као у Сирији. Отуда су била настојања Византинаца да их чвршће вежу за Православље. У преговорима са Јерменима Ираклије је настојао да они признају Халкидонски Орос. У основи преговарачког плана са монофизитима било је учење да у Господу Исусу Христу постоји „једна енергија“.

Међутим, стварни зачетник монотелитске и моноенергитске јереси је тадашњи цариградски патријарх Сегије. Он у једном писму из 622. године, упућено Теодору епископу Фаранском, помиње израз „једна енергија“ и, при том, позива се на бившег цариградског патријарха Мину, који, такође, у једном писму папи Вигилију, каже да је у Христу једна воља и једно дјество. Ово Сергијево писмо Теодору Фаранском цар Ираклије предочава у својим преговорима са јерменским монофизитима и са њиховим представником Киrom Фасијским. У својој преписци са Киrom, Сергије каже да учење о једној или двије енергије или дејства у Господу Исусу Христу нису претходни Сабори тачно дефинисали. Сергије сматра да је ту ријеч само о једној енергији и вољи.

Кир Фасијски је придобијен за унију са православнима и постао је 631. године патријарх у Александрији, с циљем да у Египту ради на придобијању тамошњих монофизита. Патријарх Сергије у међуверемени пише папи Хонорију и хвали Кирову ревност на постизању тако потребног црквеног јединства, које је већ постигнуто у Египту, Александрији, Тиваиди, Либији. У међуверемени је изабран нови јерусалимски патријарх, монах Софроније, који је и прије избора за патријарха указивао на опасност од моноенергизма.

Ступивши на патријарашки трон, он пише *Окружну посланицу*, у којој обавјештава да је постао патријарх, али истовремено, по древној црквеној пракси излаже и своју вјеру у Господа Исуса Христа. Насупрот Сергијевом монотелитству, Софроније у својој *Окружној посланици* изражава учење о двије воље и енергије у Христу. Доказујући да у Христу постоје двије воље, Софроније је тврдио да у Њему свака природа дјелује природно по својој суштини, и да само из тих дејстава ми познајемо разлику природа. Присуство једне енергије или воље ово разликовање природа лишава сваког смисла. Убрзо је Софроније од стране Сергија константинопољског оптужен због учења о двије воље и енергије.

Сергије сматра да се учење о двије енергије и двије воље не налази код Отаца и да оно многе саблажњава, јер се долази до закључка да су у Христу постојале двије међусобно супротстављене воље и дејства. Оне који исповедају двије енергије, Хонорије назива несторијанцима. Папа Хонорије, пак, с друге стране, вољу приписује личности, а не природи. Насупрот монотелитским патријарсима, јерусалимски првојерах је исповједао да у Христу дејствује свака природа сходно својствима и својим особинама. Дакле, природе у Христу се разликују и препознају на основу дејства или, пак, енергије божанске и људске природе, сходно ријечима папе Лава Великог „да свака природа чини оно што јој је својствено“.

Године 638. цар Ираклије издаје *Ектесис*, као званични државни документ, по садржини јеретички. *Ектесис* у опширнијој форми излаже вјеру. Поред учења о Христу које почиње у духу Халкидона излаже се и јеретичко исповједање једне воље и једне енергије – божанске, под аргументом да нико од Отаца не користи израз двије воље и енергије и да такво учење води директно у несторијанство. Дакле, у *Ектесиси* се налазе исти аргументи које је и Сергије користио. После смрти Сергија њега је наследио Пир који је признао Ектесис.

Браниоци вјере на Истоку и Западу нашли су се у тешком положају после 648. године када је цариградски патријарх Павле у виду царског декрета цара Констанса II издао *Типос* (Образац вјере), којим се, под пријетњом строге казне, забрањује било какава расправа о вољама и енергијама у Христу. У то вријеме, по издавању овог, надасве, државног документа, нашли су се на удару два велика светила Цркве, папа Мартин и свети Максим Исповједник.

1. 2. Монотелитство и моноенергизам

Сергије, патријарх константинопољски, био је творац формуле, монотелитског сдржаја, према којој је у Христу било двије природе, али *једна енергија*, будући да је личност, ипостас Христа – једна, онда је, према Сергију, могуће говорити о једној енергији те Богочовјечанске личности. Монотелити су се, такође, позивали на ауторитет Дионисија Ареопагита, који употребљава израз „једна богочовјечанска енергија“. Међутим, моноенергизам је, у суштини, још једном показао праву суштину монофизитства.

Иако су у почетку, нарочито заслугом цара Ираклија, моноенергизам и монотелитство имали успјеха, ипак је било очигледно да моноенергизам, скројен на брзину, потребује богословско образложење. Сергије је био свјестан потешкоћа везаних за употребу појма „једна енергија“. Ове тешкоће су падале у око свакоме

ко је познавао Аристотелову метафизику: свака природа, будући конкретна реалност, поседује енергију, па следствено, двјема природама Христа требало је да одговарају двије енергије. Сергије је, потом, посегнуо за другим рјешењем. Он је предложио – будући да се ради о једној Личности – да се не говори о „једној енергији“, него о „једној вољи“.

Он је сматрао да прихватање двије енергије повлачи прихватање двије воље које су супротне једна другој, као да је Бог Логос желио да претрпи страдање а да се његово човјештво противило његовој вољи, што би уводило двојицу који хоће, који хоће супротне ствари, што је безбожно. За Сергија, немогуће је да једна и иста особа има две воље које су међусобно супротстављене једна другој.

Како је онда могуће да ми, који исповедамо једног Господа Исуса Христа, приписујемо Њему две воље, које су међусобно супротстављене? Тако је Сергије овде желио да каже, да, следујући оцима, исповедамо једну вољу Господа Исуса Христа, пошто његово одуховљено тело никада не савршава природне покрете одојено, као своје импулсе супротстављене заповестима Бога Логоса, који је са њима ипостасно сједињен, већ само онда и на начин и у мери у којој Бог Логос то жели. Сергије одбацуј учење о двије енергије зато што то подразумијева учење о двије воље, супротстављене једна другој, што је за њега јерес.

За Сергија, двије воље у Христу представљају двије супротстављене воље, а пошто је безбожно приписати Христу двије супротстављене воље, морамо из Њега одстранити двије воље и говорити само о једној вољи. Може се рећи да је проблем са Сергијем био у томе што је он вјеровао да различите воље неизбежно морају бити међусобно супротстављене, и тако је направио збрку између разликовања и супротстављања воља.

Сергијев наследник, Пир, у свом јавном диспуту са светим Максимом тврди да Христос има једну вољу и једну енергију, зато што је Он један и зато што хоће и дјела као један. Немогуће је да у једној личности постоје двије воље а да оне једна другој не буду супротстављене. Воља и енергија подразумевају личност која хоће и дјела. Пир сматра да воља не може бити природна, и као аргументе у прилог тој тврдњи наводи следећа три разлога: зато што, како је Отац рекао, Бог и свети имају једну вољу, па би то значило да имају и једну природу. Друго, ако је воља природна, људска бића би имала различите природе, пошто, као што је познато, људи хоће различите ствари. Такође, сваки пут када би се наша воља променила, мењала би се и наша природа. И треће, будући да је оно што је по природи нужно, ако би Христос имао две природне воље, био би лишен сваког вољног покрета.

Кључни и аутентични допринос православном учењу о двије воље и енергије дао је свети Максим Исповједник. Он је на основу тријадологије Кападокијаца и христологије Кирила Александријског и Халкидона, развио учење о двије природне воље у Христу, при том разликујући природну вољу и гномичку вољу која је својствена човјеку, али не и Христу. На основу доприноса антиохијске христологије (и разликовања двије природе у Христу) и на основу александријске христологије (и учења о једној личности Христовој), свети Максим дао огроман допринос христологији, руководећи је се начелом светог Григорија Богослова: „оно што није преузето није исцијељено“.

1. 3. Православни диотелизам и диоенергизам св. Максима Исповједника

Свети Максим се непрестано позивао на дуго прихванату повезаност природе и воље која је установљена у Тројичној теологији. Ако воља подразумијева личност, онда би или била једна личност у Светој Тројици, због једне воље, или три воље због три личности. Ако би те воље биле природне, имали би три Бога, а ако би биле „гномичке“ онда би у Светој Тројици постојала унутрашња супротстављеност што је, према Максиму, неприхватљиво.

Према Максиму, Бог је створио човека као самовласну природу. Воља је својство квалитет природе, и представља карактеристику особеност свих оних који деле исту природу. Надаље, природна воља није својствена само словесној природи: много више од тога, словесност је њено прво и превасходно својство. Развијајући своју „халкидонску логику“, Максим тврди да свако биће које је по природи словесно поседује вољу. А како Христос има словесну душу, Он такође има и природну људску вољу.

Свети Максим је поставио питање како може бити да је Логос постао истинити човек а да нема природну људску вољу, и дошао до закључка да ако Логос не би имао природну људску вољу, не би био истинити човек, што би значило да уопште и није постао човек. Природа без свих њених својстава је фантазија, па ако Христу недостаје било које од људских својстава, Он се није нити оваплотио нити је човек. За Максима, порицање Христове људске воље уништава сотириолошке последице, тј. човјеково обожење.

Логос, према светом Максиму, није постао човек зато да би разорио природу коју је створио, већ да би је обожио. Ипак, обожење људске природе и воље не значи њихово уклањање од сопственог бића. Како би то разјаснио, Максим користи пример усијаног гвожђа, где ватра чини гвожђе горућим, а да ово не престаје да буде оно што је по природи.

Борећи се против монотелита, свети Максим је сматао погрешним аргумент према коме је људска воља по неопходности противна божанској. Бог је створио природу и све што је природно, тврдио је он. Ако се људска воља Христова противи божанској вољи само ради тога што постоји, онда би се људска природа још више противила Логосу. Штавише, насупрот својим противницима, Максим тврди да разлика не подразумева супротстављеност по неопходности. Људска природна воља је различита од божанске, али јој није супротстављена. Гномичкавоља је та која се противи божанској вољи, али само онда када се креће против логоса своје природе. Напротив, постоје моменти када ми својом гномичком вољом хоћемо оно што је и Божије воља.

Зашто се Христова људска воља не противи божанској вољи? Како је већ поменуто, то је због тога што је људска природа Христова била природна, а не гномичка. За Максима, гномичка воља представља огреховљени начин остварења људске природне воље. Грех, а не природа, јесте узрок наше побуне против Бога, али је Христос био слободан и од греха и од побуне против Бога. Штавише, према Максиму, природна људска воља Христова није се противила божанској вољи пошто је била у потпуности обожена, и покретана и обликована божанским Логосом.

Како би доказао да је Христос имао људску вољу, Максим је истицао наводе из Писма према којима је Христос желио да иде за Галилеју, желио је да његови ученици буду са њим тамо где је Он, није желио да пије вино помешано с жучи, није желио да иде у Јудеју, није желио да ико зна да је пролазио кроз Галилеју, ишао је у област Тира и Сидона, ушао у кућу не желећи да то ико дозна, а ипак није могао да се сакрије, желио је да дође до својих ученика ходајући по води, и био је послушан све до смрти. Рефрен који следи за скоро свим оваквим цитатима је следећи: „стога Он (Христос), поседује способност хтења сходно своме човештву“.

1. 3. Шести Васељенски Сабор

Свијест о неопходности сазивања васељенског сабора ради рјешавања питања монотелитства сазрела је код императора Константина IV Погоната (668-685), а на шта је доста утицао цариградски патријрх Теодор. Сабор је сазван у Цариграду 680. године и назван је Трлски, јер је одржан у царском двору, у сали са сводовима. Дјелатност сабора је била усредсређена на два главна питања: 1) темељно истраживање лажног учења монотелита и 2) излагање православног учења, усмјерно против монотелитске јереси.

Сабор је почео са проучавањем саборских и патристичких текстова, пошто су двојица патријараха, Георгије Цариградски и Макарије Антиохијски, покушали да подрже монотелитство, доказујући да су погледи патријарха Сергија и његових наследника били у сагласности са предањем. Међутим, патријарх Георгије је убрзо прихватио учење о двије воље, док су Макарије и мала група епископа остали упорни у одбрани монотелитства, збо чега је убрзо био свргнут са катедре.

На сабору је одбачено монотелитство и халкидонско одређење је допуњено догматом о двјема вољама у Христу. Сабор је оправдао патријарха Софронија, а осудио Сергија, Кира, Пира, Павла, Петра и Хонорија. Сабор је, по угледу на Четврти Васељенски Сабор, донијео *Орос* – исповједање вјере у коме се понављају одлуке са претходних Сабора, а затим се излаже учење Цркве о двије воље и двије енергије у Богочовјечанској личности Господа Исуса Христа.

Коначна одлука Сабора потврђује Христове двије „природне енергије“ и двије „природне воље“. У *Оросу* сабора између осталог пише: „Сагласно учењу светих отаца, проповедамо да су у Њему (Христу) два природна хтења или воље неразделиво, неизмјењиво, нераздвојно и несливено, и два природна дејства која нису супростављена, како су говорили безбожни јеретици, што не може да буде, него Његова људска воља уступа, не противречи и не супроставља се, већ се потчињава божанској и свемогућој вољи. Утврђујемо да су у једном истом Господу Исусу Христу, истинском Богу нашем, два природна дејства, неразделиво, неизмјењиво, нераздвојно, несливено. Признајемо две природне воље и дејства (у Христу), које се међусобно сагласно слажу ради спасења рода људског“.

Саборска одлука је била примљена без дискусије. Било је ипак јасно да је „моноенергетски“ приступ христологији, који је деценијама уживао велику подршку, одржавао своју привлачност у многим источним круговима који су се вековима борили са проблемом измирења Кирилових погледа са халкидонском формулацијом. Лакоћа са којом је моноенергизам (или, пак, монотелитство) учинило халкидонство прихватљивим за многе монофизите у Јеремнији, Сирији и

Египту изгледа да је указивала на њихову бригу да се очува јединство субјекта у Христу.

За Оце сабора било је најважије указати на аутентичност Христове човјечности и спасења, тј. да у Христу није само апстрактна људска природа, него стварна човјечност, покретна, динамична и креативна. Ово је теолошко наслеђе светог Максима, које је инспирисало и саборку одлуку – Орос.

По ријечима Ј. Мајендорфа: „Стварни значај Ороса Шестог васељенског сабора, није толико у речима и формулама, колико је у визији Оваплоћења, посведоченој у теологији светог Максима. Његова синтеза, која подразумева коначну легитимацију халкидонске формуле ипостасног јединства као и Кирилове христологије, остала је као коначна синтеза седмог века у историји хришћанства“.

Препоручена литература

- Џон Мајендорф, *Византијско богословље*, Крагујевац 2008.
- Џон Мајендорф, *Империјално јединство и хришћанске деобе – Црква од 450. до 680. године*, Крагујевац 1997.
- Димитриос Батрелос, *Византијски Христос*, Крагујевац 2008.
- Радомир Поповић, *Васељенски Сабори – одабрана документа*, Београд 2007.